

مقاله پژوهشی

دوفصلنامه علمی مدیریت و کارآفرینی در ورزش دوره «۵» | شماره «۱» | «بهار و تابستان ۱۴۰۵»

مشخصات مقاله

واکاوای بیانات مقام معظم رهبری درباره نقش و جایگاه زنان در ورزش

نوع مقاله

گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه

«فاطمه جباری بهمنی»

«پژوهشی»

مازندران، بابلسر، ایران

ORCID: 0000-0000-0000-0000

تاریخ دریافت

«۱۴۰۵ / ۰۶ / ۰۳»

گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه

«مرتضی دوستی»*

تاریخ پذیرش

«۱۴۰۵ / ۰۷ / ۲۵»

مازندران، بابلسر، ایران.

ORCID: 0000-0001-6806-4535

DOI

10.48301/jmes.2026.599173.1173

گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی، دانشگاه

«وحید نظری»

eISSN

3060-5679

مازندران، بابلسر، ایران.

ORCID: 0000-0001-9168-0264

چکیده

ورزش زنان در جمهوری اسلامی ایران، افزون بر کارکردهای سلامت‌محور و قهرمانی، با مؤلفه‌هایی چون کرامت انسانی، هویت اسلامی-ایرانی، خانواده، مشارکت اجتماعی و بازنمایی فرهنگی پیوند دارد. پژوهش حاضر با هدف واکاوی نظام‌مند بیانات مقام معظم رهبری درباره نقش و جایگاه زنان در ورزش و استخراج مؤلفه‌های مفهومی و سیاستی آن انجام شد. پژوهش از نظر رویکرد کیفی و از نظر روش، تحلیل مضمون است. جامعه پژوهش شامل بیانات، پیام‌ها و دیدارهای رسمی مقام معظم رهبری در بازه ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ بود که با جست‌وجوی هدفمند، ۳۶ متن اولیه شناسایی و پس از اعمال معیارهای ارتباط محتوایی، ۲۴ سند به‌عنوان واحد تحلیل انتخاب شد و در نهایت ۶۷ مفهوم، ۲۳ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی استخراج شد. مضامین اصلی عبارت‌اند از: کرامت و هویت زن مسلمان؛ الگوسازی فرهنگی و نقش‌آفرینی جهانی؛ حمایت ساختاری، مدیریتی و نهادی؛ تقویت نهاد خانواده و کارکردهای اجتماعی ورزش زنان؛ و هویت اسلامی و صیانت فرهنگی. نتایج نشان می‌دهد که ورزش زنان در این منظومه فکری پدیده‌ای صرفاً جسمانی یا رقابتی نیست، بلکه عرصه‌ای هویت‌ساز، خانواده‌محور، فرهنگی و سیاستی است. بر این اساس، الگوی بومی توسعه ورزش زنان نیازمند پیوند هم‌زمان کرامت و هویت، فرصت‌های ورزشی، حمایت نهادی، الگوسازی فرهنگی و صیانت از هویت اسلامی-ایرانی است.

واژگان کلیدی: ورزش زنان، تحلیل مضمون، هویت اسلامی، الگوسازی فرهنگی، خانواده

* نویسنده مسئول: corresponding. dosti@umz.ac.ir

مقدمه

ورزش در جهان معاصر از یک فعالیت صرفاً جسمانی و رقابتی فراتر رفته و به عرصه‌ای اجتماعی، فرهنگی و سیاستی تبدیل شده است. مشارکت ورزشی می‌تواند با سلامت جسمانی و روانی، شکل‌گیری سرمایه اجتماعی، افزایش خودباوری، ارتقای کیفیت زندگی و تقویت مشارکت اجتماعی پیوند داشته باشد. در همین چارچوب، ورزش زنان نیز در بسیاری از جوامع به یکی از شاخص‌های مهم توسعه اجتماعی و فرهنگی تبدیل شده است. با این حال، معنا و کارکرد ورزش زنان در همه جوامع یکسان نیست و در جوامع دارای نظام‌های ارزشی و دینی مشخص، ورزش با هویت، اخلاق، خانواده و ساختارهای فرهنگی درهم‌تنیده است.

در ایران، مسئله ورزش زنان از این جهت اهمیت مضاعف دارد که مشارکت ورزشی زنان در نقطه تلاقی چند حوزه قرار می‌گیرد: سلامت و نشاط اجتماعی، خانواده و تربیت نسل، هویت اسلامی-ایرانی، سیاست‌گذاری فرهنگی، مدیریت ورزشی و حضور بین‌المللی. از این رو، توسعه ورزش بانوان را نمی‌توان صرفاً با شاخص‌هایی مانند تعداد ورزشکاران، مدال‌ها یا میزان مشارکت سنجید؛ بلکه لازم است نسبت ورزش با ارزش‌ها، هویت و الگوی مطلوب حضور اجتماعی زنان نیز مورد توجه قرار گیرد. پژوهش‌های داخلی نشان داده‌اند که توسعه ورزش زنان تحت تأثیر هم‌زمان عوامل فرهنگی، مدیریتی، حقوقی، زیرساختی و رسانه‌ای قرار دارد (حکمتی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۶-۱۷۲؛ گودرزی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۸-۲۱).

در منظومه فکری جمهوری اسلامی ایران، مسئله زن و نحوه حضور اجتماعی او از موضوعات مهم فرهنگی و سیاستی است. در این منظومه، زن هم‌زمان دارای نقش خانوادگی و اجتماعی است و حضور اجتماعی او نباید به حذف یا تضعیف نقش خانواده منجر شود. از همین منظر، ورزش زنان می‌تواند بستری برای تحقق هم‌زمان سلامت، نشاط، توانمندی، مشارکت اجتماعی و تقویت خانواده باشد. مطالعات مربوط به سبک زندگی در اندیشه مقام معظم رهبری نیز بر پیوند میان خودسازی فردی، نقش خانوادگی و مسئولیت اجتماعی زنان تأکید کرده‌اند (قمری و حاجی‌اسماعیلی، ۱۴۰۲: ۷۵-۱۰۲).

بیانات مقام معظم رهبری درباره زنان و ورزش، از این جهت اهمیت دارد که ورزش زنان را در نسبت با مفاهیمی مانند کرامت زن، عفاف، اعتماد به توانمندی زنان، نقش الگویی ورزشکاران، حمایت مسئولان، حضور بین‌المللی و خانواده مورد توجه قرار می‌دهد. با وجود ارجاعات فراوان رسانه‌ای و سیاستی به این بیانات، بخش مهمی از پژوهش‌های موجود به‌جای استخراج نظام‌مند منظومه مفهومی این بیانات، بر موانع مشارکت، مدیریت ورزش زنان یا وضعیت موجود تمرکز داشته‌اند (جعفری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷-۳۸؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۰-۶۵).

مسئله اساسی پژوهش حاضر آن است که بیانات مقام معظم رهبری درباره زنان و ورزش چه مؤلفه‌ها و مضامین اصلی را دربرمی‌گیرد و این مضامین چگونه می‌توانند به فهم یک چارچوب بومی برای سیاست‌گذاری و توسعه ورزش زنان کمک کنند. اهمیت این مسئله در آن است که سیاست‌گذاری ورزشی صرفاً مجموعه‌ای از تصمیم‌های فنی نیست، بلکه بازتابی از ارزش‌ها، اولویت‌ها و تلقی جامعه از نقش ورزش در توسعه است. بنابراین، مطالعه گفتمان رسمی درباره ورزش زنان می‌تواند به شناسایی مبانی ارزشی و سیاستی کمک کند که در کنار شواهد تجربی، برای طراحی سیاست‌های متناسب با زمینه فرهنگی ایران قابل استفاده‌اند.

در این پژوهش، «نقش و جایگاه زنان در ورزش» به معنای مجموعه کارکردها و موقعیت‌هایی در نظر گرفته می‌شود که در بیانات مورد بررسی برای زنان ورزشکار و ورزش زنان ترسیم شده است؛ از نقش فردی و سلامت‌محور تا نقش خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی و بین‌المللی. همچنین، الگوی بومی توسعه ورزش زنان «به معنای چارچوبی است که مؤلفه‌های توسعه ورزشی را با زمینه فرهنگی و ارزشی جامعه ایران پیوند می‌دهد و در این مطالعه به‌عنوان استنباط تحلیلی از داده‌های متنی در نظر گرفته می‌شود، نه یک الگوی از پیش تعیین‌شده.

بر این اساس، هدف اصلی پژوهش، واکاوی بیانات مقام معظم رهبری درباره نقش و جایگاه زنان در ورزش و استخراج مضامین بنیادین و دلالت‌های سیاستی آن است. اهداف فرعی شامل شناسایی مؤلفه‌های هویتی و فرهنگی، تبیین نقش خانواده، شناسایی الزامات ساختاری و مدیریتی، و بررسی کارکرد الگویی و بین‌المللی ورزش زنان است. پرسش اصلی پژوهش چنین صورت‌بندی می‌شود: بیانات مقام معظم رهبری درباره نقش و جایگاه زنان در ورزش از چه مضامین و مؤلفه‌هایی تشکیل شده و این مضامین چه دلالت‌هایی برای توسعه ورزش زنان در ایران دارند؟

پیشینه پژوهش

مطالعات داخلی در حوزه ورزش زنان را می‌توان در چند دسته اصلی جای داد. دسته نخست، پژوهش‌هایی هستند که موانع مشارکت و توسعه ورزش زنان را بررسی کرده‌اند. (نادریان، ذوالکف و مشکل‌گشا ۱۳۸۸: ۱۴۵-۱۵۴). نشان دادند که مشارکت ورزشی زنان تنها به انگیزه فردی وابسته نیست و عوامل فرهنگی، نگرش‌های اجتماعی، حمایت خانواده و فراهم بودن امکانات نیز در آن نقش دارند. (نقدی، بلالی و ایمانی ۱۳۹۰: ۱-۲۰). نیز بر نقش موانع فرهنگی-اجتماعی در محدود شدن مشارکت زنان تأکید کرده‌اند (صادقی و همکاران ۱۳۹۹: ۶-۱۰). در بررسی ورزشکاران حرفه‌ای زن، بر تعامل موانع اجتماعی و فرهنگی با تجربه ورزشکاران مسلمان تأکید کردند.

دسته دوم، پژوهش‌های مرتبط با مدیریت و ساختار ورزش زنان است (جعفری، شریف‌فر و علم ۱۳۹۸: ۱۷-۳۸). نقش زنان در مدیریت ورزش کشور را با رویکرد آینده‌پژوهی بررسی کردند و اهمیت حضور زنان در فرآیندهای تصمیم‌گیری را برجسته ساختند (شعبانی، رضوی و هادوی ۱۳۹۸: ۵۳-۶۴). توسعه ورزش قهرمانی زنان را فرایندی چندبعدی دانستند که به هم‌افزایی مدیریت راهبردی، حمایت، منابع انسانی و زیرساخت نیاز دارد (حکمتی و همکاران ۱۴۰۱: ۱۵۶-۱۷۲). نیز بر ضرورت نگاه اجتماعی به ورزش زنان و طراحی سازوکارهای چندبعدی برای توسعه آن تأکید کرده‌اند.

دسته سوم، مطالعاتی است که به ابعاد فرهنگی و هویتی ورزش زنان پرداخته‌اند (زارع و بهدار ۱۳۹۸: ۱۰۹-۱۲۷). در بررسی مبانی فقهی پوشش زنان در مسابقات ورزشی، نشان دادند که مسئله پوشش ورزشی زنان را می‌توان در چارچوب الزامات فقهی و حفظ کرامت زن مسلمان تحلیل کرد (قمری و حاجی‌اسماعیلی ۱۴۰۲: ۷۵-۱۰۲). نیز در مطالعه سبک زندگی ایرانی-اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری، بر پیوند نقش فردی، خانوادگی و اجتماعی زنان تأکید کرده‌اند.

دسته چهارم، پژوهش‌های مرتبط با نقش بین‌المللی و دیپلماسی ورزشی زنان است (محمدی، رضوی و کلاته‌سفیری ۱۴۰۱: ۲۶۷-۲۹۴). توسعه دیپلماسی بین‌المللی ورزش بانوان ایران را موضوعی چندبعدی دانسته‌اند (حسن‌پور قادی و دوستی ۱۴۰۰: ۵۸۱-۶۱۶). نیز بر ظرفیت دیپلماسی ورزشی در سیاست

خارجی ایران تأکید کرده‌اند (رحمتی اصل و همکاران ۱۴۰۴: ۲۲-۴۴). در بررسی فرصت‌های حضور بانوان ورزشکار نخبه مسلمان در رویدادهای بین‌المللی، مؤلفه‌هایی مانند هویت اسلامی-ایرانی، حمایت نهادی و سیاست‌گذاری فرهنگی را برجسته کرده‌اند.

در سطح بین‌المللی، ادبیات جامعه‌شناسی ورزش نشان داده است که ورزش یکی از میدان‌های بازنمایی هویت، جنسیت و قدرت است (هارگریوز، ۲۰۰۰؛ فیستر، ۲۰۱۰؛ مسنر، ۲۰۰۲).^۳ بر این نکته تأکید می‌کند که سیاست‌ها و ساختارهای ورزشی بدون توجه به روابط جنسیتی و زمینه اجتماعی قابل فهم نیستن).

اسکراتون، (۲۰۱۳).^۴ همچنین ورزش زنان را عرصه‌ای برای بازتولید یا به چالش کشیدن نظم‌های جنسیتی می‌دانند (هولی هان و گرین، ۲۰۰۸).^۵ در حوزه سیاست‌گذاری، نشان داده‌اند که نظام‌های توسعه ورزش از ارزش‌ها و اولویت‌های عمومی و سیاستی جوامع تأثیر می‌پذیرند.

در حوزه روش‌شناسی، تحلیل اسناد رسمی و تحلیل مضمون برای استخراج الگوهای معنایی از متون سیاستی و گفتمانی روشی معتبر محسوب می‌شوند (هولی هان و گرین، ۲۰۰۸؛ ادرین کلارین بلد، ۲۰۱۶).^۶ تحلیل مضمون امکان می‌دهد داده‌های متنی از سطح واحدهای معنایی به کدها و سپس مضامین سازمان‌یافته منتقل شوند. از سوی دیگر، مطالعات گفتمانی نشان می‌دهند که زبان رسمی تنها توصیف‌کننده واقعیت نیست، بلکه می‌تواند در تعریف مسئله، مشروعیت‌بخشی به ارزش‌ها و شکل‌دهی به جهت‌گیری‌های سیاستی نقش داشته باشد (ادرین و کلارین بلد، ۲۰۱۶؛ الینگ، ۲۰۱۹).^۷

مرور پیشینه نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های متعددی به موانع، ساختار، مدیریت، هویت و دیپلماسی ورزش زنان پرداخته‌اند، خلأ پژوهشی در تحلیل منسجم بیانات مقام معظم رهبری درباره زنان و ورزش همچنان قابل مشاهده است. وجه تمایز پژوهش حاضر، قرار دادن خود بیانات به‌عنوان داده اصلی و تلاش برای استخراج یک ساختار مضمون‌محور از آن‌هاست. بنابراین، این پژوهش درصدد پیوند دادن ادبیات ورزش زنان با مطالعات زنان، سیاست‌گذاری فرهنگی و تحلیل متون رسمی است.

چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری این پژوهش یک نظریه واحد و بسته نیست، بلکه چارچوبی تلفیقی برای تفسیر یافته‌هاست؛ زیرا مسئله مورد مطالعه هم‌زمان دارای لایه‌های هویتی، اجتماعی، نهادی و بین‌المللی است. بر این اساس، چهار رویکرد مکمل به کار گرفته شد.

۱. رویکرد هویت اجتماعی و فرهنگی

در رویکرد هویت اجتماعی، افراد بخشی از تعریف خود را از عضویت در گروه‌ها و اجتماع‌های معنادار به دست می‌آورند. در موضوع حاضر، هویت زن مسلمان ورزشکار تنها با عنوان «ورزشکار» تعریف نمی‌شود؛ بلکه مؤلفه‌های دینی، ملی، اخلاقی و اجتماعی نیز در تعریف آن دخیل‌اند. از این منظر، تأکید بر کرامت، حجاب، عفاف و هویت اسلامی-ایرانی را می‌توان سازوکارهای معنابخشی به حضور ورزشی

¹ Jennifer Hargreaves

² Pfister

³ Messner

⁴ Scraton

⁵ Houlihan & Green

⁶ Adriaanse & Claringbould

⁷ Elling

زنان دانست. این رویکرد کمک می‌کند روشن شود که چرا در داده‌های پژوهش، موفقیت ورزشی و حفظ هویت دینی به صورت هم‌زمان صورت‌بندی شده‌اند.

۲. رویکرد سرمایه اجتماعی و خانواده

رویکرد سرمایه اجتماعی بر اهمیت اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و روابط حمایتگر در کنش فردی و جمعی تأکید دارد. در حوزه ورزش زنان، خانواده یکی از مهم‌ترین منابع حمایت، تشویق و تداوم مشارکت است. از سوی دیگر، زن ورزشکار می‌تواند از طریق الگو بودن برای اعضای خانواده و نسل جوان، به بازتولید نگرش مثبت نسبت به فعالیت بدنی کمک کند. بنابراین، مضمون تقویت خانواده را می‌توان نه صرفاً پیامد ورزش، بلکه بخشی از سازوکار اجتماعی توسعه آن تحلیل کرد.

۳. رویکرد سیاست‌گذاری و حکمرانی ورزشی

از دیدگاه سیاست‌گذاری ورزشی، توسعه مشارکت نیازمند هماهنگی میان سیاست‌گذاری، منابع، زیرساخت، مدیریت، آموزش و نظام ارزیابی است. بنابراین، مسئولیت توسعه ورزش زنان صرفاً بر عهده ورزشکار نیست. مضمون حمایت ساختاری و مدیریتی با این رویکرد سازگار است و نشان می‌دهد که اگر ورزش زنان به عنوان یک هدف عمومی و اجتماعی تلقی شود، نهادهای مسئول باید ظرفیت‌های لازم برای تحقق آن را فراهم کنند (هولی هان و گرین، ۲۰۰۸).

۴. رویکرد قدرت نرم و دیپلماسی ورزشی

قدرت نرم به توانایی اثرگذاری از مسیر جذابیت، فرهنگ و تصویرسازی اشاره دارد. ورزش بین‌المللی، به‌ویژه هنگامی که ورزشکاران به نمادهای فرهنگی تبدیل می‌شوند، می‌تواند بخشی از ظرفیت دیپلماسی عمومی باشد. در این چارچوب، حضور بانوان ورزشکار ایرانی در رقابت‌های جهانی می‌تواند افزون بر نتیجه ورزشی، حامل پیام‌هایی درباره توانمندی، هویت و فرهنگ جامعه باشد (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۷-۲۹۴).

مدل مفهومی پژوهش

برآیند چارچوب نظری را می‌توان در سه سطح خلاصه کرد: سطح نخست فرد و هویت است که کرامت، عفاف، خودباوری و توانمندی را دربرمی‌گیرد؛ سطح دوم نهاد و جامعه است که حمایت ساختاری، خانواده، مدیریت، زیرساخت و رسانه را شامل می‌شود؛ و سطح سوم: گفتمان و عرصه بین‌المللی است که الگوسازی فرهنگی، دیپلماسی ورزشی، هویت ملی و صیانت فرهنگی را دربرمی‌گیرد. در این مدل، هویت و کرامت نقش مبنایی دارند، حمایت نهادی نقش زمینه‌ساز دارد و ورزش زنان در عرصه اجتماعی و بین‌المللی میدان تحقق این مؤلفه‌هاست. خانواده و کارکردهای اجتماعی در تمام این سطوح به عنوان بستر پیونددهنده عمل می‌کند و هویت اسلامی-ایرانی و صیانت فرهنگی جهت ارزشی مدل را مشخص می‌سازد.

شکل ۱. شبکه مفهومی مضامین

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر رویکرد کیفی است و با روش تحلیل مضمون انجام شده است. انتخاب تحلیل مضمون به این دلیل صورت گرفت که مسئله پژوهش مستقیماً با معنا، ارزش، جهت‌گیری و الگوهای تکرارشونده در متون رسمی مرتبط است. تحلیل مضمون امکان می‌دهد متن‌های گسترده به واحدهای معنایی، کدهای اولیه، مضامین فرعی و مضامین اصلی تبدیل شوند و در نهایت ساختار مفهومی پدیده مورد مطالعه بازسازی شود.

منبع داده‌های این پژوهش، حاصل یک مرور و جست‌وجوی اکتشافی-اسنادی است. جامعه متنی پژوهش شامل سخنرانی‌ها، پیام‌ها، دیدارها و بیانات رسمی مقام معظم رهبری در فاصله زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ بود. این پژوهش کیفی است و با روش اسنادی و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. داده‌های اصلی از آرشیو رسمی بیانات، سخنرانی‌ها و پیام‌های منتشرشده در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای گردآوری شد. این پایگاه به دلیل جامع بودن مجموعه، دسترسی عمومی و ثبت رسمی متون به‌عنوان منبع اولیه انتخاب شد. جست‌وجو به‌صورت هدفمند و از طریق مرور مستقیم متون انجام شد. واژگان کلیدی شامل زن، بانوان، ورزش، ورزشکار، حجاب، خانواده، هویت، فرهنگ، قهرمان و مشارکت اجتماعی بود. این واژگان به‌صورت مستقل و با ترکیب بولی با در نظر گرفتن مترادف‌ها و صورت‌های مختلف واژه به کار رفتند. جست‌وجو از طریق موتور جست‌وجوی داخلی پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر (شامل بیانات، پیام‌ها و نامه‌ها، فیلم، صوت و نقشه راه) انجام شد. از هر متنی که معیارهای ورود را داشت، بندها و جمله‌های مرتبط با موضوع استخراج و در فایل جداگانه‌ای با ذکر منبع، تاریخ و شماره سند ثبت شد. متون وارد پژوهش شدند که به‌صورت مستقیم یا ضمنی به زنان، ورزش، ورزشکاران یا موضوعات پیوسته به آن‌ها پرداخته باشند. برای بسط و کنترل مفهومی کدهای استخراج‌شده، مضامین مرتبط در پایگاه‌های تخصصی علوم انسانی، از جمله پرتال جامع علوم انسانی و پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

جست‌وجو شدند. این منابع برای غنی‌سازی مفهومی و مقایسه کدها به کار رفته‌اند و جایگزین متن اصلی نیستند.

در مرحله نخست ۳۶ متن مرتبط شناسایی شد. سپس هر سند بر اساس سه معیار ورود بررسی شد: (الف) ارتباط مستقیم یا معنادار با موضوع ورزش زنان، (ب) اشاره به نقش اجتماعی یا فرهنگی زنان، و (ج) برخورداری از محتوای قابل تحلیل. اسنادی که حداقل یکی از معیارها را برآورده نکردند، یا تکراری بودند، یا خارج از بازه زمانی پژوهش قرار داشتند، از تحلیل نهایی کنار گذاشته شدند. از ۳۶ سند اولیه، ۲۴ سند برای تحلیل نهایی باقی ماند و ۱۲ سند حذف شد. جهت سنجش و ارتقای قابلیت اعتماد و اعتبار پژوهش کیفی، معیارهای چهارگانه لینکولن و گوبا مبنای عمل قرار گرفت. در محور اعتبار و شایستگی، کدگذاری اولیه متون به صورت مستقل توسط دو پژوهشگر انجام گردید و موارد دارای اختلاف نظر طی جلسات بحث و بازگشت به بافت متن اصلی، حل و فصل و نهایی شدند. همچنین شبکه مضامین استخراج شده جهت ارزیابی تخصصی در اختیار دو تن از اساتید و متخصصان حوزه مدیریت ورزشی و علوم اجتماعی قرار گرفت. به منظور احراز اطمینان‌پذیری، تمامی مراحل فرایند تحلیل از انتخاب اسناد و استخراج کدهای پایه‌ای تا شکل‌گیری مضامین فرعی و شبکه نهایی به دقت مستندسازی شد تا امکان ممیزی کامل پژوهش و ردیابی مسیر تحلیل برای ارزیابان بیرونی فراهم باشد. به منظور تأییدپذیری، کدگذاری با رویکردی استقرایی (پایین به بالا) و فارغ از چارچوب‌های پیش‌ساخته نظری صورت پذیرفت تا از تحمیل پیش‌فرض‌ها بر داده‌ها جلوگیری شود؛ در همین زمینه، میان گزاره‌های صریح متون و استنباط‌های تحلیلی نگارنده تفکیک دقیق ساختاری برقرار گردید. در نهایت، برای تحقق بازتاب‌پذیری، پیش‌فرض‌ها، علایق علمی و موضع تحلیلی نگارنده در تمامی مراحل پژوهش بازبینی و ثبت شد تا سوگیری‌های احتمالی در تفسیر داده‌ها خنثی گردد.

یافته‌های پژوهش

تحلیل ۲۴ سند منتخب به استخراج ۶۷ مفهوم، ۲۳ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی منجر شد. مضامین اصلی به صورت زنجیره‌ای با یکدیگر ارتباط دارند؛ به این معنا که کرامت و هویت، مبنای معنایی حضور زن در ورزش است؛ حمایت نهادی، شرط امکان تحقق آن؛ خانواده، یکی از بسترهای اجتماعی و پیامدهای آن؛ و الگوسازی فرهنگی و صیانت هویتی، بخشی از کارکردهای فراملی و تمدنی آن محسوب می‌شوند.

جدول ۱. مضامین اصلی، مضامین فرعی و مفاهیم محوری استخراج شده

ردیف	مفاهیم محوری	مضامین فرعی منتخب	مضمون اصلی
۱	کرامت، هویت، عفاف، خودباوری، توانمندی	اخلاق و حجاب؛ الگوی زن مسلمان؛ توانمندسازی؛ مسئولیت رسانه‌ای؛ سرمایه انسانی؛ الگوی ترکیبی؛ اخلاق رسانه‌ای	کرامت و هویت زن مسلمان
۲	بازنمایی فرهنگی، قدرت نرم، نمایندگی فرهنگی	دیپلماسی فرهنگی؛ نقش آفرینی بین‌المللی؛ هویت جهانی؛ توسعه فرهنگی؛ نقش الگویی	الگوسازی فرهنگی و نقش آفرینی جهانی
۳	زیرساخت، فرصت برابر، برنامه‌ریزی، مدیریت	عدالت ورزشی؛ سیاست‌گذاری؛ حکمرانی ورزشی؛ توسعه انسانی	حمایت ساختاری، مدیریتی و نهادی
۴	تحکیم خانواده، سلامت، تربیت نسل، پیشگیری اجتماعی	خانواده محوری؛ نقش مادری؛ سلامت جسمی و روانی؛ نشاط اجتماعی	تقویت نهاد خانواده و کارکردهای اجتماعی
۵	استقلال فرهنگی، معنویت، اخلاق، هویت اسلامی-ایرانی	مرزبندی فرهنگی؛ سیاست‌گذاری؛ تربیت معنوی؛ صیانت فرهنگی؛ تعالی اخلاقی؛ جنگ نرم	هویت اسلامی و صیانت فرهنگی

۱. کرامت و هویت زن مسلمان

نخستین مضمون، کرامت و هویت زن مسلمان است. در این مضمون، حضور ورزشی زنان با مفاهیمی مانند حفظ شأن انسانی، عفاف، هویت دینی، خودباوری و توانمندی همراه است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در این گفتمان، هویت دینی به عنوان مانعی برای موفقیت ورزشی صورت‌بندی نمی‌شود؛ بلکه امکان جمع میان موفقیت، اخلاق و هویت اسلامی مورد تأکید قرار می‌گیرد. از این منظر، زن ورزشکار هم‌زمان کنشگری توانمند و حامل یک هویت فرهنگی است. این برداشت با ادبیات داخلی درباره پوشش و ورزش زنان نیز قابل مقایسه است (زارع و بهدار ۱۳۹۸: ۱۰۹-۱۲۷): نشان داده‌اند که پوشش در ورزش زنان را می‌توان در نسبت با کرامت و الزامات فقهی تحلیل کرد. در نتیجه، سیاست توسعه ورزش زنان در این چارچوب باید از یک سو امکان رشد و موفقیت ورزشی را فراهم کند و از سوی دیگر، شرایطی ایجاد کند که ورزشکار احساس تعارض میان هویت و عملکرد ورزشی نداشته باشد.

جدول ۱- کرامت و هویت زن مسلمان در ورزش

ردیف	مضمون فرعی	مفهوم	مکان	تاریخ	نقل قول مستقیم
۱	اخلاق و حجاب	حجاب به مثابه ارزش هویتی	دیدار جامعه ورزش	۱۳۹۰	ورزش بانوان باید در چارچوب عفت و کرامت زن مسلمان باشد.
		سازگاری ارزش‌های دینی با ورزش	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۲	حجاب مزاحم پیشرفت نیست؛ زنان ایرانی این را ثابت کرده‌اند.
		چارچوب‌مندی شرعی فعالیت ورزشی	دیدار جامعه ورزش	۱۳۹۰	حفظ حدود اخلاقی در ورزش بانوان یک ضرورت فرهنگی است.
۲	الگوی زن مسلمان	موفقیت ورزشی همراه با هویت دینی	دیدار ورزشکاران المپیک	۱۳۹۵	زن مسلمان می‌تواند در میدان‌های ورزشی بدرخشد بدون اینکه از هویت خود فاصله بگیرد.
		الگوسازی اجتماعی زنان ورزشکار	دیدار با ورزشکاران	۱۳۹۵	زن ورزشکار ایرانی می‌تواند الگوی دختران جوان در جهان باشد.
		بازتعریف زن مسلمان معاصر	دیدار با ورزشکاران	۱۳۹۷	ما باید تصویر زن مسلمان فعال و بارآراده را به دنیا نشان دهیم.
۳	توانمندی از زن	موفقیت و پوشش اسلامی	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۲	حجاب مزاحم پیشرفت نیست؛ زنان ایرانی این را ثابت کرده‌اند.
		خودباوری و اعتماد به نفس زنان	دیدار دختران نخبه	۱۳۹۳	باید به دختران اعتماد کرد؛ آن‌ها توانمند و بارآراده‌اند.
		رفع کلیشه ناتوانی زن	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۵	زنان ورزشکار ثابت کرده‌اند که می‌توانند به قله‌های افتخار برسند.
		ورزش به مثابه ابزار ارتقای اجتماعی	دیدار فرهنگی	۱۳۹۶	ورزش می‌تواند زمینه رشد اجتماعی و شخصیتی بانوان را فراهم کند.
۴	مسئولیت رسانه‌ای	بازنمایی غیرابزاری زن	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۵	باید ارزش بانوان ورزشکار حفظ شود؛ رسانه‌ها در این زمینه مسئول‌اند.
		مسئولیت فرهنگی رسانه	دیدار فرهنگی	۱۳۹۳	رسانه نباید زن ورزشکار را به یک ابزار تبلیغاتی تقلیل دهد.
		ترویج تصویر زن توانمند	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۷	رسانه می‌تواند تصویر زن قوی و باکرامت را تثبیت کند.
۵	سرمایه انسانی	اعتماد نهادی به زنان	دیدار دختران نخبه	۱۳۹۳	باید به دختران اعتماد کرد؛ آن‌ها توانمند و بارآراده‌اند.
		پرورش استعدادهای زنانه	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۶	اگر به بانوان میدان داده شود، نتایج بزرگی رقم می‌زنند.

۶	الگوی ترکیبی	هم‌زیستی ارزش و توانمندی	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۷	زن ورزشکار می‌تواند همزمان نماد عفاف و قدرت باشد.
		الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی زنان ورزشکار	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۷	زن مسلمان ایرانی می‌تواند در اوج پیشرفت و افتخار، ارزش‌های اسلامی خود را نیز حفظ کند.
۷	اخلاق رسانه‌ای	نفی کالایی‌سازی بدن زن	دیدار فرهنگی	۱۳۹۳	نگاه ابزاری به زن ورزشکار، ظلم به جایگاه زن است.
		نقد تجاری‌سازی	دیدار فرهنگی	۱۳۹۳	نباید از زن در ورزش استفاده تبلیغاتی و تجاری شود.

۲. الگوسازی فرهنگی و نقش آفرینی جهانی

دومین مضمون، ورزش زنان را به عرصه‌ای برای الگوسازی فرهنگی و نقش آفرینی جهانی تبدیل می‌کند. در این مضمون، موفقیت ورزشکار زن ایرانی صرفاً یک نتیجه فردی نیست؛ بلکه می‌تواند تصویری از زن مسلمان توانمند، اخلاق‌مدار و فعال ارائه دهد. از این منظر، ورزشکار در سطح بین‌المللی نوعی نقش نمایندگی فرهنگی پیدا می‌کند. چنین برداشتی با ادبیات دیپلماسی ورزشی سازگار است که ورزش را یکی از ظرفیت‌های ارتباط میان جوامع و انتقال تصویر کشور می‌داند (حسن‌پور قادی و دوستی، ۱۴۰۰: ۵۸۱-۶۱۶؛ محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۷-۲۹۴). با این حال، الگوسازی نباید به ابزار تبلیغاتی شدن ورزشکار بینجامد؛ بلکه باید بر اصالت عملکرد، شأن انسانی و عاملیت خود ورزشکار استوار باشد.

جدول ۲- الگو سازی فرهنگی و نقش افرینی جهانی زن مسلمان در ورزش

ردیف	مضمون فرعی	مفهوم	مکان	تاریخ	نقل قول مستقیم
۱	دیپلماسی فرهنگی	انتقال ارزش‌های فرهنگی اسلام	پیام به کاروان ورزشی	۱۳۹۷	افتخارات بانوان محجبه پیام فرهنگی بزرگی برای جهان دارد.
		بازنمایی عزت ایران در ورزش	پیام ورزشی	۱۳۹۸	زنان ورزشکار ما پیام عزت ملی را منتقل می‌کنند.
		اصلاح تصویر زن مسلمان	پیام	۱۳۹۷	حضور بانوان ورزشکار، تصویر واقعی زن مسلمان را نشان می‌دهد.
۲	نقش آفرینی بین‌المللی	نماینده فرهنگی ایران	دیدار قهرمانان	۱۳۹۴	ورزش بانوان می‌تواند پرچم فرهنگ اسلامی را در دنیا بلند کند.
		مشارکت فعال در عرصه جهانی	پیام ورزشی	۱۳۹۹	حضور بانوان ورزشکار در میادین جهانی مبارک و اثربخش است.
		ترویج اخلاق ورزشی در جهان	پیام	۱۳۹۵	زنان ورزشکار می‌توانند پیام‌آور صلح و اخلاق باشند.
۳	هویت جهانی	شکستن کلیشه‌های جهانی	پیام ورزشی	۱۴۰۰	موفقیت بانوان محجبه، دنیا را متوجه ظرفیت زن مسلمان می‌کند.
		نماد مقاومت فرهنگی	پیام	۱۳۹۷	حجاب شما در میدان ورزش یک پیام سیاسی و فرهنگی است.
		بازتعریف زن مسلمان معاصر	پیام	۱۳۹۷	حضور بانوان ورزشکار، تصویر متفاوتی از زن مسلمان ارائه می‌دهد.
۴	توسعه فرهنگی	استفاده نهادی از توان زنان	دیدار مدیران	۱۳۹۸	مستولان فرهنگی نباید از ظرفیت زنان ورزشکار غافل شوند.
		بهره‌برداری راهبردی فرهنگی	دیدار مدیران	۱۳۹۸	ورزش بانوان یک فرصت مهم فرهنگی برای کشور است.
		پیوند ورزش و سیاست فرهنگی	دیدار مدیران	۱۳۹۸	زنان ورزشکار می‌توانند نمایندگان فرهنگی شایسته‌ای باشند.
۵	نقش الگویی	الهام‌بخشی بین‌نسلی	پیام	۱۳۹۹	دختر ورزشکار، الگوی امید و تلاش برای نسل نوجوان است.
		الگو برای زنان مسلمان	پیام	۱۳۹۹	موفقیت زنان ورزشکار، انگیزه‌ای برای دختران مسلمان جهان است.
		تلفیق ارزش و موفقیت	پیام	۱۳۹۷	بانوان ورزشکار می‌توانند الگوی پیشرفت همراه با ارزش باشند.

۳. حمایت ساختاری، مدیریتی و نهادی

سومین مضمون بر این اصل استوار است که توسعه ورزش زنان را نمی‌توان به انگیزه و تلاش فردی ورزشکاران فروکاست. دسترسی به امکانات، زیرساخت‌های متناسب، منابع مالی، مربیان متخصص، برنامه‌ریزی بلندمدت و مدیریت کارآمد از عناصر ضروری توسعه‌اند. این مضمون با یافته‌های پژوهش‌های داخلی درباره موانع ساختاری و مدیریتی همسو است (شعبانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۳-۶۴؛ حکمتی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۶-۱۷۲؛ گودرزی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۸-۲۱). (دلال مهم این مضمون آن است که اگر سیاست‌گذار از زنان انتظار مشارکت و موفقیت دارد، باید مسئولیت فراهم کردن شرایط تحقق این انتظار را نیز بپذیرد. از این رو، حمایت نهادی باید از سطح توصیه فراتر رود و به برنامه‌های بودجه‌ای، زیرساختی، آموزشی و مدیریتی تبدیل شود.

جدول ۳- حمایت ساختاری و مدیریتی زنان در ورزش

ردیف	مضمون فرعی	مفهوم	مکان	تاریخ	نقل قول مستقیم
۱	عدالت ورزشی	توسعه زیرساخت‌های فیزیکی	دیدار مسئولان ورزش	۱۳۹۶	مسئولان باید برای ورزش بانوان امکانات کافی فراهم کنند.
		رفع نگاه حاشیه‌ای	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۳	ورزش بانوان نباید در حاشیه قرار بگیرد.
		توزیع عادلانه فرصت‌ها	دیدار مسئولان	۱۴۰۰	باید فرصت ورزش برای دختران جوان به صورت برابر فراهم شود.
۲	سیاست‌گذاری	توزیع عادلانه امکانات	دیدار مدیران	۱۳۹۸	زیرساخت‌های مناسب برای بانوان باید در همه استان‌ها گسترش پیدا کند.
		برنامه‌ریزی کلان	دیدار مسئولان	۱۳۹۹	مسئولان ورزش باید نگاه جامع و آینده‌نگر به ورزش زنان داشته باشند.
		پیوند توسعه ورزش و جامعه	دیدار مسئولان	۱۴۰۰	ورزش بانوان بخشی از پیشرفت متوازن جامعه است.
۳	حکمرانی ورزشی	مدیریت پایدار	دیدار مدیران	۱۳۹۶	ورزش بانوان نیازمند برنامه‌ریزی علمی و بلندمدت است.
		کنترل حواشی رسانه‌ای	دیدار مسئولان	۱۳۹۸	باید از ورزش بانوان در برابر حاشیه‌سازی‌ها صیانت شود.
		ارتقای نظام تصمیم‌گیری	دیدار مدیران	۱۳۹۸	مسئولان باید با نگاه تخصصی به مدیریت ورزش بانوان بپردازند.
۴	توسعه انسانی	آینده‌سازی اجتماعی	دیدار نخبگان	۱۳۹۴	دختران ورزشکار سرمایه‌های انسانی آینده کشور هستند.
		تقویت سرمایه اجتماعی	دیدار نخبگان	۱۳۹۴	توجه به ورزش بانوان، سرمایه‌گذاری برای آینده جامعه است.
		توانمندسازی پایدار	دیدار نخبگان	۱۳۹۴	حمایت از ورزش دختران، زمینه‌ساز رشد نسل آینده است.

۴. تقویت نهاد خانواده و کارکردهای اجتماعی ورزش زنان

چهارمین مضمون، ورزش زنان را در پیوند با خانواده و جامعه تفسیر می‌کند. در این چارچوب، سلامت و نشاط زنان می‌تواند بر سلامت خانواده و کیفیت زندگی اجتماعی اثر بگذارد و زن ورزشکار می‌تواند به‌عنوان الگوی سبک زندگی فعال برای اعضای خانواده و نسل جوان ایفای نقش کند. این مضمون با رویکرد خانواده‌محور در مطالعات زنان همخوان است؛ به‌ویژه پژوهش (قمری و حاجی‌اسماعیلی ۱۴۰۲: ۷۵-۱۰۲)

که نقش هم‌زمان فردی، خانوادگی و اجتماعی زنان را در منظومه فکری مقام معظم رهبری برجسته کرده است. بنابراین، سیاست توسعه ورزش زنان می‌تواند هم‌زمان سیاست سلامت، نشاط و تحکیم خانواده نیز باشد. چنین رویکردی مستلزم آن است که برنامه‌های ورزشی زنان با اوقات فراغت خانواده، سلامت روان، سبک زندگی سالم و برنامه‌های تربیتی پیوند داده شوند.

جدول ۴- تقویت نهاد خانواده و کارکردهای اجتماعی ورزش زنان

ردیف	مضمون فرعی	مفهوم	مکان	تاریخ	نقل قول مستقیم
۱	ساختار خانواده در ورزش	خانواده‌محوری	دیدار بانوان نخبه	۱۳۹۱	ورزش بانوان اگر درست هدایت شود می‌تواند اثرات تربیتی مهمی در خانواده ایجاد کند.
		پیوند خانواده و ورزش	دیدار بانوان	۱۳۹۴	مادران ورزشکار می‌توانند الگوی تربیتی برای جامعه باشند.
		سلامت اجتماعی	دیدار جمعی از زنان	۱۳۹۲	سلامت زن، سلامت خانواده است؛ ورزش بانوان اهمیت مضاعف دارد.
		الگوی زن مسلمان	دیدار قهرمانان	۱۳۹۷	زنان ما نشان دادند که می‌توان هم خانواده‌دار بود و هم قهرمان.
		اثر اجتماعی	دیدار زنان	۱۳۹۱	ورزش صحیح، زنان را از بسیاری آسیب‌های اجتماعی حفظ می‌کند.
		سلامت روانی	دیدار زنان	۱۳۹۲	ورزش صحیح موجب نشاط دختران و تحکیم خانواده می‌شود.

۵. هویت اسلامی و صیانت فرهنگی

پنجمین مضمون بر ضرورت پیوند توسعه ورزش زنان با هویت اسلامی-ایرانی و صیانت فرهنگی تأکید دارد. در اینجا، توسعه ورزشی صرفاً با افزایش کمی مشارکت یا موفقیت رقابتی تعریف نمی‌شود، بلکه کیفیت فرهنگی و اخلاقی مشارکت نیز اهمیت دارد. این مضمون را می‌توان در سطح سیاستی به معنای ضرورت بومی‌سازی سیاست‌های ورزش زنان تفسیر کرد؛ یعنی استفاده از تجربه‌های جهانی همراه با سنجش سازگاری آن‌ها با زمینه فرهنگی و ارزشی ایران. از این منظر، صیانت فرهنگی به معنای انزوای ورزشی نیست، بلکه به معنای حضور فعال در عرصه جهانی همراه با حفظ چارچوب هویتی است. این برداشت با رویکردهای فرهنگی مطالعات ورزش زنان سازگار است که بر اهمیت زمینه اجتماعی و فرهنگی سیاست‌های ورزشی تأکید دارند (فیستر، ۲۰۱۰).

جدول ۵- هویت اسلامی و صیانت فرهنگی

ردیف	مضمون فرعی	مفهوم	مکان	تاریخ	نقل قول مستقیم
۱	مرزبندی فرهنگی	پرهیز از الگوپذیری غربی	دیدار مسئولان	۱۳۹۰	ورزشکاران زن باید از ترویج الگوهای غربی در ورزش پرهیز کنند.
		تمایز هویت ورزشی زن مسلمان	دیدار مسئولان فرهنگ	۱۳۹۱	ورزش بانوان نباید تقلیدی و بی‌هویت باشد.
		صیانت از ارزش‌های فرهنگی بومی	دیدار فرهنگی	۱۳۹۴	نباید اجازه داد ارزش‌های بیگانه در ورزش بانوان نفوذ کند.

۲	سیاست‌گذاری	چارچوب شرعی ورزش	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۱	ورزش بانوان باید با معیارهای اسلامی تنظیم شود.
		حکمرانی ورزشی	دیدار مسئولان ورزش	۱۳۹۶	برنامه‌ریزی ورزش بانوان باید ناظر به موازین شرعی باشد.
		تنظیم فرهنگی	دیدار مدیران فرهنگی	۱۳۹۳	ورزش بانوان نباید خارج از چارچوب اسلامی تعریف شود.
۳	تربیت معنوی	پیوند ورزش و معنویت	دیدار زنان	۱۳۹۰	ورزشکاری بانوان باید در جهت رشد معنوی نیز باشد.
		نیت الهی در ورزش	دیدار زنان	۱۳۹۰	ورزش اگر با نیت الهی همراه باشد، ارزشمند است.
		پیوند اخلاق و قهرمانی	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۵	قهرمانی بدون اخلاق اسلامی ارزش ندارد.
۴	صیانت فرهنگی	استقلال فرهنگی	دیدار مسئولان فرهنگی	۱۳۹۱	ورزش بانوان نباید تقلیدی و بی‌هویت باشد.
		حفظ استقلال هویتی ورزش بانوان	دیدار مسئولان فرهنگی	۱۳۹۱	ورزش بانوان هویت بانوان را نمایان می‌کند.
		معنویت در کنش ورزشی	دیدار زنان	۱۳۹۰	ورزش بانوان نباید تقلیدی و بی‌هویت باشد.
۵	تعالی اخلاقی	توجه به اخلاق فردی در رقابت	دیدار زنان	۱۳۹۰	ورزش بانوان باید جنبه‌های اخلاق را نمایان کند.
		مقابله با گفتمان منفی	دیدار فرهنگی	۱۳۹۴	نباید اجازه داد حجاب به‌عنوان مانع معرفی شود.
		مقابله با روایت‌سازی منفی	پیام فرهنگی	۱۳۹۷	برخی می‌خواهند ورزش بانوان محجبه را تحقیر کنند.
۶	جنگ نرم	بازتعریف تصویر زن مسلمان	دیدار ورزشکاران	۱۳۹۵	زن مسلمان می‌تواند ورزشکار و موفق باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پنج مضمون اصلی در ارتباطی درونی با یکدیگر قرار دارند و نمی‌توان آن‌ها را پنج حوزه مستقل دانست. «کرامت و هویت» جهت‌هنجاری را تعیین می‌کند، «حمایت ساختاری» زمینه‌ساز تحقق آن است، «خانواده» هم‌بستر اجتماعی و هم‌یکی از پیامدهای حضور ورزشی زنان است، «الگوسازی فرهنگی» کارکرد ارتباطی و بین‌المللی دارد، و «صیانت فرهنگی» جهت توسعه را تنظیم می‌کند. این ساختار نشان می‌دهد که در گفتمان مورد مطالعه، ورزش زنان بخشی از یک منظومه اجتماعی و فرهنگی گسترده‌تر است.

کرامت و هویت. این یافته با پژوهش‌هایی همسو است که موانع فرهنگی و اجتماعی مشارکت زنان را بررسی کرده‌اند، از جمله نادریان و همکاران (۱۳۸۸)، نقدی و همکاران (۱۳۹۰) و صادقی و همکاران (۱۳۹۹)، و نیز با تحلیل زارع و بهدار (۱۳۹۸) درباره پوشش ورزشی در چارچوب الزامات فقهی. دلیل این همسویی آن است که در بیانات مورد تحلیل، توانمندی ورزشی همواره در کنار کرامت و هویت معنا می‌یابد. پژوهش‌های داخلی موانع فرهنگی را برجسته کرده‌اند، اما در گفتمان رسمی، هویت به مانع تبدیل نمی‌شود و جهت‌هنجاری توسعه را مشخص می‌کند. این یافته با دیدگاه فیستر (۲۰۱۰) درباره زمینه‌مند بودن سیاست‌های ورزشی سازگار است.

حمایت ساختاری، مدیریتی و نهادی. این یافته با پژوهش‌های مدیریتی و ساختاری همسو است، از جمله جعفری و همکاران (۱۳۹۸) درباره نقش زنان در مدیریت ورزش، شعبانی و همکاران (۱۳۹۸) درباره توسعه چندبعدی ورزش قهرمانی زنان، و حکمتی و همکاران (۱۴۰۱) درباره ضرورت نگاه اجتماعی. دلیل آن این است که پژوهش‌های یادشده بر منابع، زیرساخت و مدیریت پایدار تأکید داشته‌اند. یافته این پژوهش این نیاز را از متن بیانات استخراج کرده است؛ یعنی در گفتمان رسمی، حمایت نهادی شرط امکان تحقق توانمندی شمرده شده است.

خانواده و کارکردهای اجتماعی. این یافته با نادریان و همکاران (۱۳۸۸) همسو است که حمایت خانواده را از عوامل مؤثر بر مشارکت ورزشی زنان دانسته‌اند، و با قمری و حاجی‌اسماعیلی (۱۴۰۲) که پیوند نقش فردی، خانوادگی و اجتماعی زنان را در اندیشه مقام معظم رهبری بررسی کرده‌اند. یافته این پژوهش فراتر می‌رود: خانواده نه رقیب مشارکت ورزشی زنان، بلکه بستر تحقق و تداوم آن است. از منظر سرمایه اجتماعی، زن ورزشکار می‌تواند برای خانواده و نسل جوان الگو باشد و نگرش مثبت به فعالیت بدنی را بازتولید کند.

الگوسازی فرهنگی و نقش‌آفرینی بین‌المللی. این یافته با پژوهش‌های دیپلماسی ورزشی همسو است، از جمله محمدی و همکاران (۱۴۰۱)، حسن‌پور قادی و دوستی (۱۴۰۰) و رحمتی‌اصل و همکاران (۱۴۰۴). دلیل آن ظرفیت بازنمایی فرهنگی حضور ورزشکاران زن در رویدادهای بین‌المللی است. با این حال، استفاده سیاستی از این ظرفیت نباید ورزشکار را به ابزار تبلیغاتی تبدیل کند، زیرا حفظ شأن و عاملیت او یکی از مؤلفه‌های محور کرامت است. مسنر (۲۰۰۲) و اسکراتون (۲۰۱۳) نشان داده‌اند که بازنمایی جنسیتی می‌تواند عاملیت ورزشکار را تقویت یا تضعیف کند.

صیانت فرهنگی و هویت اسلامی. این یافته با زارع و بهدار (۱۳۹۸) و قمری و حاجی‌اسماعیلی (۱۴۰۲) در تأکید بر هویت دینی و فرهنگی همسو است، و با صادقی و همکاران (۱۳۹۹) که تعامل موانع اجتماعی و فرهنگی با تجربه ورزشکاران مسلمان را بررسی کرده‌اند، و رحمتی‌اصل و همکاران (۱۴۰۴) که هویت اسلامی-ایرانی را در فرصت‌های بین‌المللی برجسته کرده‌اند، سازگار است. دلیل این یافته آن است که حضور جهانی و استقلال فرهنگی در این گفتمان الزاماً متعارض نیستند. بومی‌سازی به معنای رد دانش جهانی نیست، بلکه به معنای انتخاب، انطباق و بازتفسیر آن بر اساس زمینه کشور ایران است.

یافته‌ها با بخش مهمی از پیشینه همسو است، اما تفاوت اصلی آن در سطح تحلیل است. پژوهش‌های مرور شده بیشتر یک یا چند عامل را جداگانه بررسی کرده‌اند، در حالی که این پژوهش کوشیده است رابطه میان هویت، ساختار، خانواده، فرهنگ و عرصه بین‌المللی را از یک مجموعه متنی رسمی استخراج کند.

دلالت‌های نظری و سیاستی

نخست، توسعه ورزش زنان را نمی‌توان صرفاً با منطق مشارکت توضیح داد. کرامت و هویت جهت‌هنجاری توسعه را تعیین می‌کنند و بنابراین شاخص‌های کیفیت حضور، رضایت و امنیت فرهنگی ضروری می‌شوند. این نتیجه با نقد فیستر (۲۰۱۰) درباره زمینه‌مندی سیاست‌های ورزشی سازگار است.

دوم، ورزش زنان را باید بخشی از سیاست عمومی زنان و خانواده دانست و نه حوزه‌ای جدا از آن. این نگاه امکان گفت‌وگوی میان سیاست ورزش، سلامت، خانواده، آموزش، رسانه و فرهنگ را فراهم می‌کند.

سوم، روابط میان محورها را می‌توان به صورت چرخه‌ای تفسیر کرد: موفقیت بین‌المللی می‌تواند اعتماد اجتماعی را افزایش دهد، اعتماد اجتماعی حمایت از زیرساخت را تقویت کند، زیرساخت بهتر مشارکت را بالا می‌برد، و مشارکت بیشتر تعداد الگوهای موفق را افزایش می‌دهد. این چرخه یک فرضیه تفسیری است و در متن‌ها به صورت صریح بیان نشده است. آزمون آن نیازمند داده‌های تجربی است.

چهارم، تمایز میان «بازنمایی حرفه‌ای» و «تبلیغ» مفهوم کلیدی این چارچوب است. بازنمایی حرفه‌ای دستاورد واقعی ورزشکار را معرفی می‌کند و شأن او را حفظ می‌کند، در حالی که تبلیغاتی شدن می‌تواند او را به ابزار پیام‌های بیرونی بدل کند.

پنجم، توسعه پایدار ورزش زنان به توازن میان کمیت و کیفیت نیاز دارد. افزایش مشارکت بدون زیرساخت و مربی مناسب به تداوم حضور نمی‌انجامد، افزایش مدال بدون توجه به سلامت و امنیت ورزشکار توسعه پایدار ایجاد نمی‌کند، و حضور بین‌المللی بدون برنامه رسانه‌ای و حمایت نهادی ممکن است ظرفیت فرهنگی خود را محقق نکند. در این پژوهش، توسعه ورزش زنان مفهومی چندبعدی است: در سطح نخست به افزایش فرصت مشارکت، در سطح دوم به کیفیت و استمرار آن، در سطح سوم به رشد ورزش قهرمانی و زیرساخت، و در سطح چهارم به پیامدهای فرهنگی، خانوادگی و بین‌المللی مربوط می‌شود.

بر اساس یافته‌ها می‌توان یک چارچوب پیشنهادی پنج‌محوری برای بحث سیاستی مطرح کرد.

جدول ۶. چارچوب پیشنهادی و شاخص‌های ارزیابی

محور سیاستی	اقدامات پیشنهادی	شاخص‌های ارزیابی
کرامت و هویت	حفظ کرامت و عفاف؛ ارتقای خودباوری؛ اخلاق ورزشی	شاخص‌های کیفیت حضور و امنیت فرهنگی
فرصت و حمایت	توسعه زیرساخت؛ بودجه؛ مربی متخصص؛ فرصت برابر	سرانه امکانات، بودجه و پوشش خدمات
خانواده و سلامت	ورزش خانواده‌محور؛ سلامت جسمی و روانی؛ نشاط	مشارکت خانوادگی و شاخص‌های سلامت اجتماعی
الگوسازی و دیپلماسی	حضور بین‌المللی؛ رسانه حرفه‌ای؛ نمایندگی فرهنگی	کیفیت پوشش رسانه‌ای و موفقیت بین‌المللی
حکمرانی و ارزیابی	برنامه بلندمدت؛ مشارکت زنان در مدیریت؛ پایش	تحقق برنامه، شفافیت و اثربخشی سیاست

از این چارچوب چند دلالت عملی برمی‌آید. نخست، برنامه‌های توسعه ورزش زنان باید کیفیت حضور، دسترسی، رضایت، امنیت فرهنگی و مشارکت مدیریتی را هم‌زمان پایش کنند و به تعداد شرکت‌کنندگان و مدال‌ها بسنده نکنند. دوم، سیاست‌های ورزش زنان بهتر است در چارچوب سیاست‌های هماهنگ و چندنهادی طراحی شوند تا با سیاست‌های سلامت، خانواده، آموزش و رسانه پیوند بخورند. سوم، برنامه‌ها باید بودجه مشخص، شاخص‌های ارزیابی، نظام تربیت مربی و سازوکار مشارکت زنان در تصمیم‌گیری داشته باشند.

سیاست رسانه‌ای. رسانه جایگاهی میانجی دارد: هم تصویر زن ورزشکار را در جامعه شکل می‌دهد و هم در عرصه بین‌المللی منتقل‌کننده تصویر فرهنگی است. انتخاب تصاویر، روایت موفقیت و نحوه بازنمایی خانواده و هویت فرهنگی بر معنایی که جامعه از ورزش زنان دریافت می‌کند اثر دارد. از این رو، سیاست

رسانه‌ای باید بخشی از سیاست توسعه ورزشی باشد. این نکته با مسنر (۲۰۰۲) و اسکراتون (۲۰۱۳) همسو است.

این پژوهش چند محدودیت دارد. نخست، تحلیل مضمون ماهیتی تفسیری دارد و بخشی از نتایج به تفسیر پژوهشگر وابسته است؛ تفکیک میان «بیان صریح» و «دلالت تحلیلی» تلاشی برای کاهش این وابستگی است، اما آن را حذف نمی‌کند. دوم، انتخاب ۲۴ سند از ۳۶ سند اولیه بر اساس معیارهای ورود انجام شده و هر انتخابی بر نتایج اثر دارد. سوم، چارچوب پنج‌محوری اعتبارسنجی نشده است و نباید مستقیماً در تصمیم‌گیری سیاستی به کار رود.

پژوهش حاضر با هدف واکاوی بیانات مقام معظم رهبری درباره نقش و جایگاه زنان در ورزش انجام شد. تحلیل ۲۴ سند منتخب به استخراج ۶۷ مفهوم، ۲۳ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی انجامید. نتایج نشان داد که ورزش زنان در این گفتمان پدیده‌ای چندبعدی است. کرامت و هویت جهت‌دهی آن را مشخص می‌کند، حمایت نهادی شرط امکان تحقق آن است، خانواده بستر و یکی از پیامدهای اجتماعی آن است، الگوسازی فرهنگی کارکرد بین‌المللی آن را نشان می‌دهد، و صیانت فرهنگی جهت توسعه را تنظیم می‌کند. این یافته‌ها با بخشی از پیشینه همسو است. این پژوهش یک چارچوب مفهومی اکتشافی برای فهم سیاست فرهنگی ورزش زنان ارائه می‌کند که پیش از هر کاربرد سیاستی نیازمند آزمون تجربی و اعتبارسنجی با خبرگان است.

پژوهش‌های آینده می‌توانند این چارچوب را با روش دلفی در میان خبرگان ورزش زنان، مطالعات زنان و سیاستگذاری فرهنگی اعتبارسنجی کنند و روابط میان پنج مضمون را با تحلیل ساختاری بررسی کنند. تحلیل رسانه‌ای نیز می‌تواند انطباق بازنمایی زن ورزشکار با مضامین کرامت و الگوسازی فرهنگی را بررسی کند. در نهایت، مطالعه تطبیقی دیدگاه‌های سیاستی درباره ورزش زنان در ایران و چند کشور مسلمان می‌تواند مشخص کند کدام مؤلفه‌ها زمینه‌محور و کدام قابل تعمیم‌اند.

منابع

- [1] Adriaanse, J. A., & Claringbould, I. (2016). Gender equality in sport leadership: From the Brighton Declaration to the Sydney Scoreboard. *International Review for the Sociology of Sport*, 51(5), 547–566. <https://doi.org/10.1177/1012690214548493>
- [2] Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- [3] Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- [4] Ghamari, F., & Hajiesmaeili, S. (2023). Women and the Iranian-Islamic lifestyle in the intellectual framework of the Supreme Leader. *Islamic Studies of Women and Family*, 10(18), 75–102. (In Persian).
- [5] Goodarzi, M., Ayvazi Kelash, G., Alidoust Ghahfarrokhi, E., & Dehghan Ghahfarrokhi, A. (2024). Presenting a model of structural barriers to the growth and development of women's position in sport in Iran. *Strategic Studies on Youth and Sport*, 10(2), 18–21. (In Persian).
- [6] Hareuveny, O., & Blanga, Y. U. (2023). Between the sacred and the profane: Conflicts between football and sharia in Iran. *Middle Eastern Studies*, 59(4), 640–664. <https://doi.org/10.1080/00263206.2022.2112674>
- [7] Hargreaves, J. (2000). *Heroines of sport: The politics of difference and identity*. Routledge.

- [8] Hassanpour Ghadi, R., & Doosti, M. (2021). The position of sports diplomacy in Iran's foreign policy after the Islamic Revolution of 1979. *Management of Sport*, 13(2), 581–616. (In Persian).
- [9] Hekmati, M., Mokhtari Dinani, M., & Norouzi Seyedhosseini, R. (2022). Designing a model for the development of women's sport with emphasis on sport as a social phenomenon: What do we need? *Women and Sport Research*, 13(1), 156–172. (In Persian).
- [10] Houlihan, B., & Green, M. (2008). *Comparative elite sport development: Systems, structures and public policy*. Butterworth-Heinemann.
- [11] Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- [12] Hussain, U., & Cunningham, G. B. (2023). Physical activity among Muslim women: The roles of religious identity, health consciousness, and Muslim population density. *Cogent Social Sciences*, 9(1), 2244839. <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2244839>
- [13] Jafari, E., Shariffar, F., & Alam, S. (2019). Women's role in sport management in Iran: A futures research approach. *Sport Management Studies*, 11(58), 17–38. (In Persian).
- [14] Jarvie, G. (2006). *Sport, culture and society*. Routledge.
- [15] Lesch, L., Kerwin, S., & Wicker, P. (2022). State politics and gender diversity in sport governance. *Economics of Governance*, 23, 385–409. <https://doi.org/10.1007/s10101-022-00275-0>
- [16] Messner, M. A. (2002). *Taking the field: Women, men, and sports*. University of Minnesota Press.
- [17] Mirshkaran, Z., Bahr al-Ulum, H., & Bagheri, H. (2019). Factors affecting the development of women's elite sport in Iran. *Contemporary Research in Sport Management*, 9(18), 1–14. (In Persian).
- [18] Mirsafian, H., Dóczy, T., & Mohamadinejad, A. (2022). Attitude of Iranian female university students to sport and exercise. *Iranian Studies*. <https://doi.org/10.1080/00210862.2021.2001585>
- [19] Mohammadi, M., Razavi, S. M. H., & Kaltehsfiri, M. (2022). A thematic analysis of factors affecting the development of international sports diplomacy for Iranian women. *Sport Management Studies*, 15(1), 267–294. (In Persian).
- [20] Naderian, M., Zolfalaktab, V., & Moshkelgosha, E. (2009). Barriers to women's sport participation and their relationship with motivation. *Movement and Sport Sciences*, 7(13), 145–154. (In Persian).
- [21] Naghdi, A., Ballali, E., & Imani, P. (2011). Cultural-social barriers to women's participation in sport activities. *Women in Development and Politics*, 9(1), 1–20. (In Persian).
- [22] Office for the Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Khamenei. (1990–2023). *Collection of statements, messages, and meetings concerning women, sport, culture, and family*. Tehran: Office for the Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian).
- [23] Pfister, G. (2010). Women in sport: Gender relations and future perspectives. *Sport in Society*, 13(2), 234–248. <https://doi.org/10.1080/17430430903522904>
- [24] Piggott, L., Mehus, I., & Adriaanse, J. (2024). Gender distribution in sport for development and peace organizations: A critical mass of women in leadership and governance positions? *Journal of Sport for Development*, 12(1).
- [25] Posbergh, A. (2022). Defining 'woman': A governmentality analysis of how protective policies are created in elite women's sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 57(8), 1248–1268. <https://doi.org/10.1177/10126902211072765>
- [26] Rahmati Asl, Z., Eidi, H., Abbasi, H., Zardashtian, S., & Nazarian, A. (2025). Explaining and leveling opportunities for elite Muslim female athletes of the Islamic

- Republic of Iran to participate in international sporting events. *Sport Management Journal*, 17(3), 22–44. (In Persian).
- [27] Sadeghi, S., Sajjadi, S. N., Rajabi Noushabadi, H., & Jalali Farahani, M. (2020). Socio-cultural barriers among Muslim female athletes: A case study of professional female athletes in Iran. *Management Methods Journal*, 2(1), 6–10. (In Persian).
- [28] Scraton, S., & Flintoff, A. (2013). *Gender and sport: A reader*. Routledge.
- [29] Shabani, A., Razavi, S. M. H., & Hadavi, F. (2019). Developing a structural-analytical model of women's elite sport development. *Contemporary Research in Sport Management*, 9(18), 53–64. (In Persian).
- [30] Sherry, E., Schulenkorf, N., & Chalip, L. (2015). Managing sport for social change. *Sport Management Review*, 18(1), 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2014.12.002>
- [31] Walseth, K., & Fasting, K. (2004). Sport as a means of integrating minority women. *Leisure Studies*, 23(2), 113–128. <https://doi.org/10.1080/0261436042000204910>
- [32] Wodak, R., & Meyer, M. (2015). Critical discourse studies: History, agenda, theory and methodology. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Studies* (3rd ed., pp. 1–22). Sage.
- [33] Zare, M., & Behdar, R. M. (2019). An examination of Imami jurists' principles and views on women's dress with emphasis on sport competitions. *Islamic Women's and Family Studies*, 7(15), 109–127. (In Persian).
- [34] Ziaee, A., van Sterkenburg, J., & van Hilvoorde, I. (2023). Female elite sports achievements in Iran: The case of the first Olympic medalist. *International Review for the Sociology of Sport*, 58(1), 87–105. <https://doi.org/10.1177/1012690221088124>

Analysis of the statements of the Supreme Leader regarding the role and position of women in sports

Fatemeh jabbari Bahmani¹ , *Morteza Dousti¹, Vahid Nazari¹

1.Department of Sports Management, Faculty of Sports Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

* Corresponding author: dosti@umz.ac.ir | ORCID: 0000-0001-6805-4535

Abstract

Women's sport in Iran is not limited to physical activity and competitive performance; it is also connected with women's dignity, Islamic-Iranian identity, family, social participation, and cultural representation. This study aimed to systematically analyze the statements of the Supreme Leader of the Islamic Revolution concerning the role and position of women in sport and to identify their conceptual and policy implications. A qualitative thematic analysis was conducted. The corpus consisted of official speeches, messages, and meetings from 2011 to 2023. Thirty-six documents were initially identified through purposive searches, and 24 documents were selected as final units of analysis according to predefined relevance criteria. The analysis produced **67** concepts, 23 sub-themes, and five overarching themes: dignity and identity of Muslim women; cultural role modeling and global engagement; structural, managerial, and institutional support; strengthening the family and the social functions of women's sport; and Islamic identity and cultural safeguarding. The findings indicate that women's sport is conceptualized as a multidimensional cultural, social, identity-based, and policy-oriented field. An indigenous framework for women's sport development therefore requires the simultaneous integration of dignity and identity, equitable opportunities, institutional support, cultural role modeling, and preservation of Islamic-Iranian identity.

Keywords: Women's Sport; Thematic Analysis; Islamic Identity; Cultural Role Modeling; Family.